

І.С.Маріуц

ЛЕГЕНДИ
ПРО СНІГОВУ
ЛЮДИНУ

Товариство «Знання» Української РСР

І. С. МАРІУЦ

**ЛЕГЕНДИ
ПРО СНІГОВУ ЛЮДИНУ**

СНІГОВА ЛЮДИНА... ХТО Ж ВОНА!

Снігова людина — одна із таємничих загадок віку, предмет гарячих суперечок між істориками, археологами, зоологами, антропологами, біологами, дослідниками-ентузіастами і просто оптимістами та скептиками.

Разом з тим це смілива наукова гіпотеза, висунута і розроблена в 60-х роках ХХ століття відомим радянським вченим в області антропології та етнографії професором Б. Ф. Поршнєвим. У 1963 році вийшла його монографія «Современное состояние вопроса о реликтовых гоминоидах». На його думку, снігова людина — це неандерталець, який дожив до наших днів.

Зарубіжні дослідники вважають його більш примітивним: гірською мавпою або істотою, близькою до пітекантропа.

Численними доказами існування снігової людини є свідчення багатьох очевидців, а також відбитки слідів, зразки волосся та ін. Одним із найбільш вагомих доказів його існування є те, що в легендах і переказах багатьох народів світу згадується велика волохата людиноподібна істота. Це — *гуль*, *одамі-сохраї*, *голуб-яван* — у Таджикистані; *каптар* — на Північному Кавказі, *гуль-ябани*, або *меше-одам* — в Азербайджані; *бігфут* — в США.

Легенди і перекази різних народів аж ніяк не пов'язаних між собою етнічно чи географічно, мають дивовижну схожість. Вони детально описують зовнішній вигляд снігової людини, яка живе переважно в горах.

Багато мандрівників, які досліджували центральні райони Азії, твердять, що вони бачили цю людину, а також чули про неї від місцевих жителів. Знаменитий російський мандрівник М. М. Пржевальський у книзі «Монголия и страна тангутов» (1875—1876 рр.) писав про те, що і раніше він чув від монголів про якогось незвичайного звіра, який водиться там.

Оповідачі твердили, що ця тварина має плескате обличчя і ходить переважно на двох ногах; її тіло вкрите

густою чорною шерстю. Сила у звіра страшenna: на нього не тільки не наважуються нападати мисливці, а й жителі залишають ті місця, де з'являється *хун-гуресу* — людина-звір.

У середині XIX століття після виникнення учення Ч. Дарвіна про еволюційний розвиток органічного світу, про закономірності його історичного розвитку, вчені почали шукати зв'язок сучасної людини з стародавньою.

Допускали, що снігова людина (тоді її називали дикою волохатою людиною) може бути сполучною ланкою між стародавніми і сучасними людьми. Ця гіпотеза вимагала наукового підтвердження. Противники еволюційної теорії не визнавали її, аргументуючи це відсутністю конкретних доказів існування дикої волохатої людини. Лише у кінці XIX століття, коли у Гімалаї прийшли перші мандрівники, звідти стали надходити деякі повідомлення.

Таємничі сліди на снігу вперше описав у своїй книзі «Приключення в Гімалаях» (1887 р.) англійський полковник У. А. Уеддел. Він бачив їх на перевалі Донк'ялана на висоті понад 500 метрів над рівнем моря. Носильники-тібетці в один голос твердили, що сліди залишив *йети* — страшна волохата людина, яка живе серед снігів.

Відомий російський зоолог В. О. Хохлов назвав цю істоту азіатською пралюдиною. Він готував експедицію в район озера Зайсан, але не зміг довести свою справу до кінця, тому що розпочалася перша світова війна.

Російський ботанік К. О. Сатунін, подорожуючи у горах Кавказу, бачив не тільки сліди снігової людини, а й її саму. Він намагався захопити цю істоту живцем, однак його спроба закінчилася невдачею.

Пошуки снігової людини значно активізувалися з 1921 року, коли у Гімалаї прийшли перші англійські експедиції альпіністів з метою підкорення вершини гірського масиву Евересту. Учасники першої експедиції (шість європейців і двадцять шість носильників-шерпів) побачили на снігу дивні сліди босих ніг. Провідники твердили, що вони належать *йети* — страшній дикій людині.

Вперше сфотографував сліди снігової людини англієць Ф. Сміт у 1937 році. Місцеві жителі вважають, що снігова людина живе постійно там, де є рослинність — на висоті від 2000 до 5000 метрів над рівнем моря. У зону вічних снігів вона потрапляє тоді, коли здійснює переходи із однієї місцевості в іншу.

Із розповідей очевидців найбільш обґрунтованим і детальним, є повідомлення генерал-майора М. С. Топільського, який служив у прикордонних військах.

У 1925 році він був комісаром невеликого загону червоноармійців, який вів боротьбу з бандами басмачів у горах Таджикистану. В ті суворі часи червоноармійці не мали навіть загальної карти району бойових дій і покладалися на дані, одержані від місцевого населення. Комісар загону був досить здивований попередженням, що в окремі райони ходити небезпечно з тієї причини, що там мешкають дикі люди.

Одного разу, переслідуючи банду басмачів у районі Ванчського та Язгулемського хребтів, червоноармійці виявили на свіжому снігу ланцюжок слідів босих ніг. Вони були подібні до людських. Собака цей слід не взяв. Оскільки басмачі були взутими, як правило, непогано, переслідування продовжувалося стежкою. Нарешті банду наздогнали. Вороги заховалися у печері, над якою нависав льодовий карниз. Басмачам запропонували скласти зброю. На роздуми дали одну годину.

Раптом хвилини через сорок у печері пролунали постріли. Червоноармійці також відкрили вогонь. Від пострілів і розривів гранат льодовий карниз обірвався і засипав вхід до печери. Вибратися з неї встиг лише один поранений басмач. Він розповів, що поки ватажки банди радилися, з глибини печери з'явилися якісь волохаті людиноподібні істоти. Злякавшись, басмачі почали стріляти.

Червоноармійці розчистили вхід до печери від уламків льоду. Потрібно було знайти труп ватажка банди і документи. Там вони знайшли і труп людиноподібної істоти.

На перший погляд М. С. Топільському здалося, що це — мавпа. Разом з тим труп був схожий на людський. Ретельне обстеження, виконане лікпомом (лікарським помічником) загону, спростовувало припущення, що це — людина.

Істота була чоловічої статі, 165—170 сантиметрів на зріст. Колір шерсті сірувато-бурий. Вона була досить густою, але без підшерстя. Менше всього було волосся на сидницях. Тому лікпом зробив висновок, що ця істота сидить так, як і людина. Найбільше волосся було на стегнах. На колінах з помітними мозолистими утворен-

нями його не було зовсім. Стопа мала грубу коричневу шкіру. Плечі та руки покриті волоссям так, що його густота поступово зменшувалася до кистей. Тильна сторона кисті вкрита волоссям, а на долоні його не було зовсім; шкіра останньої груба, мозолиста. Волосся вкривало і шию. На лицевій частині голови його не було. Волосини над верхньою губою створювали враження вусів.

Убитий лежав із відкритими очима і вишкіреними зубами. Колір очей був темним. Зуби дуже великі, рівні, без сильно розвинених ікол. Над очима — масивні надбрів'я. Дуже розвинені щелепи. Ніс приплющений з глибоко вдавленим переніссям. Вуха без волосся, більш загострені у верхній частині, якщо порівнювати з людськими. Нижня щелепа дуже масивна. Вбитий мав міцну грудну клітку, сильно розвинену мускулатуру. Його тіло за будовою не відрізнялося помітно від людського¹.

У той час М. С. Топільський нічого не знав про снігову людину, але він розумів, що вбита незвичайна істота могла становити інтерес для вчених. Однак загін мав подолати довгий і небезпечний перехід через гори. З цієї причини труп довелося залишити у печері.

«Диверсанти»

З вересня по грудень 1941 року, — розповідав підполковник медичної служби В. С. Қарапетян, — наш окремий стрілецький загін перемістили в гірський район Дагестану.

Одного разу представники місцевої влади попросили мене як військового лікаря оглянути захоплену в горах і доставлену до районного центру людину. Треба було встановити, чи не є вона замаскованим диверсантом.

Перед нами стояв представник чоловічої статі — голий і босий. На перший погляд це, безперечно, була людина, адже всі форми її були людськими. Але на грудях, спині та плечах його тіло було вкрите густим темно-коричневим волоссям. Він був дуже великим, широкоплечим, мускулистим. Його погляд нічого не виражав. За час перебування у полоні він нічого не їв, а в теплому приміщенні дуже потів... Не знаючи, яка істота потрапила до наших рук, ми випустили її на волю. Дика людина пішла в гори².

---

¹ Див.: Баянов Д., Бурцев И. Встречи на тропе.— Природа и человек.— 1985.— № 7.— С. 57—58.

² Див.: Там же.— С. 58.

**Ерік Шиптон
і гідролог Пронін**

На весь голос про гоміноїдів знову заговорили в 1955 році, коли відомий англійський географ Ерік

Шиптон зробив у Гімалаях кольорові знімки слідів, які, за висновками вчених, належали людиноподібній, але не відомій науці істоті. У 1956 році вони були опубліковані в одному з американських журналів. Світ облетіла сенсація: десь у важкодоступних куточках планети і нині мешкає живий предок сучасної людини!

Майже в цей час з'явилися публікації про снігову людину і в нашій країні. Одним із таких повідомлень була розповідь гідролога О. Г. Проніна.

У кінці 1957 року він побачив снігову людину на Памірі. Якось у полудень, обстежуючи долину річки Баляндкік (район льодовика Федченка), він несподівано помітив дивну картину. По багаторічному снігу південного схилу льодовика рухалася якась темна фігура.

Гідролог знав, що в цій місцевості люди не живуть, а на ведмедя таємнича істота не була схожою. Вона мала людську подобу, але дуже сутулилась і йшла, широко розставляючи ноги. Руки у неї були довші, ніж у людини. Хвилини п'ять Пронін стояв нерухомо. За цей час людиноподібна істота пройшла майже 200 метрів і зникла за скелею¹.

«Кінозірка» бігфут

У 1967 році снігова людина, або бігфут, вперше була знята на кіноплівку. Це вдалося здійснити американцю Роджеру Паттерсону.

Коли стало відомо, що в одному з глухих районів Північної Каліфорнії знайдено сліди бігфута, Р. Паттерсон разом із своїм помічником Р. Гімліном повантажили коней в трейлер* і вирушили у подорож.

Прибувши на місце призначення, вони поїхали верхи уздовж гірської річки, яка протікала у зарослій лісом ущелині Блафф Крік. Через деякий час коні несподівано ставши дибки захропіли і понесли, а потім скинули обох вершників на землю.

На протилежному березі річки мандрівники побачили величезну волохату істоту, яка сиділа навпочіпки біля води. Це була особина жіночої статі, вкрита чорною гла-

¹ Див.: Ветров И. Е. К белым пятнам Памира.— К., 1981.— С. 141.

* Трейлер (англ. trailer) — контейнер на колесах, схожий на автотричп.

денькою шерстю. Шум води допоміг мандрівникам непомітно наблизитися до неї.

Помітивши людей, незвичайна істота піднялася і почала пересуватися на двох ногах. Спочатку йшла повільно, а потім поступово почала збільшувати швидкість. Не зупиняючись, вона озирнулася на них і пішла вздовж ущелини у глибину густого лісу. Йшла швидко, однак без страху, з почуттям власної гідності, наче володарка цих місць.

Р. Паттерсон швидко схопив похідну кінокамеру і почав знімати на плівку рухи цієї істоти. Так з'явився фільм про «кінозірку» бігфут. Згодом він пройшов довгу серію різних експертиз. Учені намагалися встановити вірогідність об'єкта знімання, або виявити підробку.

Голівудські кінематографісти, які мають у своєму розпорядженні найдосконалішу знімальну техніку, визнали, що вони не змогли б створити аналогічний фільм.

Нікому не вдалося повторити дивовижну гармонію руху ніг гоміноїда у процесі швидкої ходьби. На жаль, цей фільм не знайшов належного відгуку у США. Колега Р. Паттерсона — Р. Дахінден — побував у Лондоні та в Москві з метою його популяризації і одержання висновків спеціалістів.

До Радянського Союзу він привіз його у 1971 році. Тут фільм ретельно вивчався біомеханіками, криміналістами, анатомами, ортопедами, протезистами, інженерами, кінематографістами, скульпторами та ін. Усі, хто брав участь в експертизі, були однастайними у своїх висновках: ніякої підробки. Біологи відзначили, що знята на плівку істота їм не відома.

На основі експертизи фільму встановлено, що зріст знятого на плівку гоміноїда становить приблизно 215 сантиметрів, а його вага — 260 кілограмів, а також, що це дійсно реальне зображення людиноподібної істоти жіночої статі, яка за своїм зовнішнім виглядом нагадує неандертальця.

Зустріч фізика з йсті

На початку березня 1986 року англійський фізик Тоні Вулрідж подорожував у Гімалаях. Головний табір, у якому він зупинився, знаходився на висоті 1800 метрів над рівнем моря у містечку Джошимат, що на північний схід від Делі, недалеко від кордону з Непалом.

На п'ятий день перебування в Джошиматі він пішов із села Говінг Гет до опустілих хатинок, відомих під

назвою Гангарія. Вулрідж намагався досягти краю найвищої гірської вершини.

Близько 11 години ранку на висоті 3300 метрів він побачив відбитки, що вразили його своєю чіткістю. Спочатку він подумав, що це сліди великої мавпи. Вони не були схожі на відбитки лап снігового барса — єдиної великої істоти, що водиться тут. Вулрідж перебирав у пам'яті ще деякі можливі варіанти, але вони також були сумнівними. Тоді він зробив кілька знімків.

Приблизно через годину почувся гуркіт. Вирішивши, що наближається снігова лавина, Вулрідж поспішив по схилу вверх. Уважно оглядаючи місцевість, Вулрідж спочатку помітив сліди, а потім і постать за кущем. У неопублікованому письмовому звіті він описав її як темну, волохату істоту майже двох метрів висотою, яка стояла прямо, на двох ногах. Голова за формою подібна до квадрата, будова тіла міцна. Руки досягали колін і були покриті коричневою шерстю¹.

Він швидко зробив кілька знімків. Повернувшись, проявив плівку і показав її своїм близьким друзям і тим, хто хотів побачити докази існування йети — антропологам і зоологам. Знімки були нечіткими, але давали можливість робити висновки уже не на пустому місці.

Згодом Т. Вулрідж висловив занепокоєння з приводу надмірної активності людей у пошуках цих істот. Він вважає, що в наш час є можливість вивчати їх на відстані і немає необхідності ловити для цього.

**Експедиція
Академії наук СРСР**

Незабаром після повідомлення О. Г. Проніна про те, що він бачив снігову людину, при Президії Академії наук СРСР було створено тимчасову комісію з проблем снігової людини, яку очолив відомий геолог В. С. Обручев. Професору К. В. Станюковичу (на той час він був директором ботанічної станції Чечекти) доручили керівництво спеціальною експедицією на Памір.

Одним із її завдань був пошук снігової людини. До складу експедиції входили зоологи, ботаніки, етнографи, альпіністи, місцеві жителі — барсолони та спеціальні провідники із службовими собаками. Експедиція зробила значний внесок у створення геоботанічної карти Східного Паміру, однак у справі вирішення загадки снігової людини вона не досягла позитивного результату.

¹ Див.: Непомнящий Н. Н. Разгадка близка? (О неразгаданных тайнах криптозоологии). — М., 1989. — С. 10.

На превеликий жаль, на той час ще не зібрали достатньої кількості даних про об'єкт пошуку. Цією експедицією і закінчилися офіційні дослідження, однак пошуки снігової людини у нашій країні не припинилися. Вони ведуться силами ентузіастів, серед яких були і є такі вчені, як професор Б. Ф. Поршнев, зоолог О. О. Машковцев, палеозоолог Н. І. Бурчак-Абрамович.

У нашій країні діє декілька самодіяльних експедицій, що ведуть пошуки гоміноїдів у малонаселених районах Закавказзя і Тянь-Шаню, Якутії і Паміру.

Нині під егідою Міністерства культури СРСР створено Товариство криптозоологів. До його планів входить продовження пошуків снігової людини.

Пошуками гоміноїдів займається і група киян — ентузіастів-мандрівників — під керівництвом інструктора альпінізму, робітника заводу «Більшовик» І. Ф. Тацла. Він організував 15 експедицій, у яких взяли участь 640 чоловік — всі ті, кого хвилює питання: чи й справді живе в безлюдних ущелинах Гіссарського хребта наш далекий родич? Автору цих рядків також поталанило бути учасником кількох експедицій «Гіссар».

Ігор Францович Тацл не випадково став керівником цих щорічних самодіяльних експедицій. Він ще в 50-х роках здійснював сходження на памірські вершини. Там він не тільки зустрічався з тими, хто бачив снігових людей, а й сам неодноразово помічав незвичайні сліди як на снігу, так і на землі. Вони нагадували сліди людських ніг. Зацікавившись цим, І. Ф. Тацл поставив перед собою завдання знайти снігову людину. Спілкуючись із місцевими жителями, він записав їхні розповіді про цю загадкову істоту.

ПАМІРСЬКІ ПЕРЕКАЗИ

Більшість місцевих жителів боїться зустрічей із сніговою людиною. Не бажають її бачити і слухати, а тим більше зустрічатися з нею. Вони вважають, що будь-яка зустріч із цією істотою приносить хвороби і нещастя не тільки тому, хто з нею безпосередньо бачився, а й членам його сім'ї. Називають її за це *гуль*, що по-таджицьки означає злий дух, перевертень. Якщо місцеві жителі дізнаються про те, що гуль з'явився в тому чи іншому місці, вони намагаються негайно залишити його.

Існує повір'я: будь-яка зустріч із гулем, або з одами-сохраї, як його ще називають, не віщує добра. А якщо

вона все-таки відбулася, то про це ніколи не можна говорити, тому що оповідача або членів його сім'ї спіткає кара. Прийдуть злигодні, нещастя, хвороби. Може навіть настати передчасна смерть. Саме тому багато таджиків уникають зустрічей з сніговою людиною і тікають ледве забачивши її.

Відомо багато історій про страшних, волохатих одамі-сохраї та лихі справи, на які начебто вони здатні. І лише в обстановці цілковитої ширості, коли затаєне бажання перемагає страх, люди розповідають своїм найближчим друзям про зустрічі з одамі-сохраї.

Найнеймовірніші вигадки про лихі вчинки снігових людей породжує їх страшний зовнішній вигляд, нудотний запах, лютий крик, що наганяє страх. Народний поговір приписує їм усе найгірше і найстрашніше. Разом з тим вівчарі, які випасають отари овець у горах, а також найбільш обізнані місцеві жителі мають дещо іншу думку.

Протягом тривалого часу наполегливих досліджень в горах Паміру І. Ф. Тацл зумів повернути до себе людей, які живуть там, своєю доброзичливістю та сердечністю. У дружніх бесідах вони йому розповідали цікаві історії про одамі-сохраї.

Можливо, що це наслідок збігу обставин, але неодноразово траплялося так, що невдовзі після розповіді деякі оповідачі справді мали неприємності або хворіли. Очевидно, значну роль тут могла зіграти психічна настроєність такої людини: «Не витримав. Розповів. Отже, буде мені погано».

У той же час на Кавказі, в Якутії в народі вважають, що зустріч із сніговою людиною приносить удачу, щастя, здоров'я, урожай.

**Розповідь
таджика-попутника**

У стародавні часи таджицькі беки тримали у себе при дворі одамі-сохраї. Їх дуже добре годували, а потім убивали. Жир одамі-сохраї, який начебто має велику цілющу силу, використовували для виготовлення різних ліків.

Готували із них також муміє. Для цього одамі-сохраї (обов'язково з рудою шерстю) везли у гори і там годували м'ясом диких гірських козлів. Приблизно через рік, коли він був уже добре вгодованим, одамі-сохраї приводили у печеру і підвішували там головою вниз. Вхід до печери завалювали камінням і залишали його там на тривалий час.

Згниваючи, м'ясо і жир одамі-сохраї відділялися від кісток і падали на підлогу. Поступово вони перетворювалися в муміє. Згодом його забирали з печери і використовували для лікування багатих і знатних людей. Коштувало муміє дуже дорого. Простим людям користування цими ліками загрожувало смертною карою.

**Розповіді
Сабірбаї Бобо**

Це було дуже давно. Мені тоді було вісім років, а нині уже за сімдесят. Я жив у горах і пас худобу.

Одного вечора ми з товаришами пішли у гори. З нами були віслюк і велика вівчарка. Віслюк ішов попереду, а собака біг десь ззаду.

Я йшов замислившись і опутивши голову. Раптом віслюк зупинився і став як укопаний. Я мало не наскочив на нього. Глянув уперед і побачив височенного (майже триметрового!) чоловіка, вкритого довгою шерстю.

Я дуже злякався. Оглянувшись на товариша, який ішов за мною, побачив, що той, дуже блідий, стоїть нерухомо. Мовчить і дивиться вперед широко відкритими очима, переповненими страхом.

У цей час собака вибіг вперед і почав гавкати на того чоловіка. Крикнувши по-таджицьки, але не зовсім розбірливо: «Забери собаку!», він зник у сутінках за камінням і валунами. Собака кинувся за ним.

Я зрозумів, що перед нами був одамі-сохраї. Через деякий час собака повернувся, але якийсь дивний. Я погладив його по голові і він здригнувся. На ній була глибока рана. Можливо, що одамі-сохраї ударив його чимось важким, мабуть великим гострим камінцем. Через кілька хвилин собака був мертвим.

На другий день, повертаючись назад тією ж дорогою, ми побачили одамі-сохраї, який лежав недалеко від стежки. Він також був неживим. Мій товариш відмовився від моєї пропозиції підійти ближче.

Тоді я наблизився до нього сам і оглянув з усіх сторін. Це був великий і жирний одамі-сохраї, вкритий з ніг до голови густим волоссям. Все інше було як у людини. Бачив я його лише один раз у житті, більше не довелось.

* * *

А коли мені було років дванадцять, з нашим шейхом, який жив у горах, трапилася така історія. Одного вечора він сидів один біля вогнища і намащував себе жиром. Раптом незамкнені двері відчинилися і в помешкання

увалився величезний одамі-сохраї. Він сів навпочіпки напроти шейха. Переляканий до смерті старий неусвідомлено продовжував свою справу.

Раптом одамі-сохраї сказав йому по-таджицьки: «Я тебе зараз відлупцюю!». Шейх злякався ще більше, але продовжував намащуватися. Простягнувши руку, одамі-сохраї відібрав у нього чашку з жиром і, наслідуючи шейха, почав змазувати свою шерсть. Тоді старий вдався до хитрощів. Зрозумівши, що одамі-сохраї наслідує його, шейх підняв руку над вогнищем. Непроханий гість не забарився зробити те ж саме.

Густа довга шерсть, насичена жиром, умить загорілася і одамі-сохраї спалахнув яскравим полум'ям. Погрожуючи, що він незабаром повернеться, одамі-сохраї вискочив з помешкання і охоплений вогнем кинувся до річки. До неї було не дуже близько — метрів 500.

Цілу ніч шейх тремтів від страху, закривши двері на всі засуви і боячись навіть виглянути назовні. Вранці він потихеньку вийшов за поріг. Неподалік побачив обгорілий труп одамі-сохраї. Він не встиг добігти до води.

**Розповіді
Мусасва Обідева**

Один мій товариш розповів про те, як він посивів ще в пору своєї юності. Працював тоді пастухом, випасаючи худобу в горах. Одного разу він спокійно сидів на камені і спостерігав, як пасеться його стадо.

Раптом із-за валуна вийшло двоє величезних і волохатих одамі-сохраї. Вони попростували до тварин. Юнака охопив такий страх, що він не міг зрушити з місця. Тіло його закам'яніло. Хлопець не міг поворухнутися.

Одне із цих чудовиськ підійшло до корови. Схопивши її за роги, воно одним рухом скрутило їй голову і повалило на землю. Потім одамі-сохраї взяли вбиту тварину і понесли. Після цього жахливого видовища мій товариш посивів.

* * *

А ця історія трапилася, коли я вчився у 6 класі. Вікно моєї кімнати виходило на подвір'я школи. Однієї задушливої літньої ночі я прокинувся від якогось несподіваного страху і неприємного запаху, що проникав ззовні. Виглянувши у відчинене вікно, помітив у місячному сяйві величезну фігуру, вкриту довгим волоссям. Я злякався, зрозумівши, що це одамі-сохраї, дика смердюча гірська людина. Про неї було відомо багато казок, а також і розповідей тих, котрі бачили її живою.

Одамі-сохраї підійшов до дверей шкільної кухні, відкрив їх і ввійшов зігнувшись, тому що був дуже високий. Я не міг поворухнутися від страху, але продовжував дивитися.

Незабаром одамі-сохраї пішов по подвір'ю повз вікно. У руках він щось ніс, але що саме — розглянути мені не вдалося. Потім його постать зникла серед дерев шкільного саду.

Вранці дорослі говорили про нічного злодія, який забрав із кухні продукти і вчинив там безпорядок. Висловлювали здогадки, що це був одамі-сохраї, тому що скрізь було видно його сліди великих розмірів. Однак я не зважився тоді розповісти про те, що бачив.

Розповіді
Гафара Джабарова

У 1974 році один художник із Душанбе (його ім'я Гена, років 40) зазнав нападу одамі-сохраї. Він кілька разів приїжджав на озеро робити ескізи.

Одного разу Гена пішов на одне із озер в сусідній долині. Був час збирання аличі та шипшини. На другий день я з дітьми також прийшов туди назбирати плодів. Незабаром натрапили на Гену, який лежав біля багаття у непритомному стані. Волосся його обгоріло.

Ми кинулись йому на допомогу. Опритомнівши, Гена розповів про те, що вночі, коли він знаходився у наметі, хтось так ударив по ньому, що зламався стояк і придавив художника. Вибравшись із намету, він побачив постать величезної волохатої людини без одягу. Вона швидко віддалялася. Після того, що трапилося, Гена розпалив багаття і ліг біля нього. Тут його і знайшли.

А цей випадок трапився ще у 1963 році. Тоді вся наша сім'я проживала у цих місцях постійно. У жовтні я пішов в ущелину косити очерет. Накосив оберемок і ув'язав його. Раптом відчув якесь занепокоєння. Стало моторошно. Я озирнувся навколо...

На камені, метрів за 15, сидів здоровенний волохатий чоловік і дивився прямо на мене. Я схопив рушницю і вистрелив у нього навмання. Лише через кілька хвилин наважився розплющити очі. Волохатого ніде не було. Я швидко зібрав свої речі і втік звідти. З тих пір ніхто не ходить туди поодиночі.

Розповіді
Шукура Ташріпева

Одного разу Шукур (нині житель Душанбе) разом із своїм напарником, вівчарем Балі Васієвим, переганяли отару овець по автомобільній трасі. Коли настав час відпочинку і годівлі тварин, вони звернули з

дороги в бокову ущелину. Раптом отара зупинилася, вівці перестали бекати, собаки теж змовкли. Настала тривожна зловісна тиша.

Шукур зрозумів, що на шляху отари виникла якась перешкода. Він почав пробиратися вперед, розштовхуючи овець. Незабаром побачив, що на великому камені біля стежки сидить навпочіпки одамі-сохраї, весь зарослий темною шерстю. Він дивився на отару і на вівчаря. Від страху Шукур не міг зрушити з місця, незважаючи на бажання бігти куди очі бачать. Одамі-сохраї продовжував спокійно сидіти, не проявляючи ознак агресивності.

Зібравши всю свою мужність, Шукур звернувся до нього доброзичливо і ласкаво: «Любий одамі-сохраї! Дуже прошу тебе, пропусти нас. Овечки втомилися і зголоділи. Я також хочу їсти і втомився, а ти заважаєш нам пройти на пасовисько. Дозволь, будь ласка, нам пройти! Дуже тебе прошу!»

Одамі-сохраї сидючи вислухав звернення Шукура. Потім встав і спокійно пішов.

Трохи зачекавши, вівчар підійшов до того місця, яке щойно залишив одамі-сохраї. Слідів його перебування не залишилося, тому що ґрунт на стежці був кам'янистим. Потім Шукур і його напарник погнали своїх овець далі.

Ми показали Шукуру малюнок снігової людини, опублікований у газеті «Комсомольская правда» за 9 липня 1987 року. Він підтвердив його схожість з тим одамі-сохраї, з яким зустрівся на гірській стежці.

Якось отара Шукура стояла на відпочинку. Вівчарі сиділи трохи далі від неї. Несподівано собаки загавкали, схопилися з місця і помчали до річки. Це стурбувало Шукура. Він побіг слідом за ними. Собаки стихли.

Коли Шукур наблизився, то побачив, що вони стоять біля води. Неподалік від них сидів навпочіпки одамі-сохраї. Набравшись хоробрості, Шукур підійшов ближче. Одамі-сохраї мовчки піднявся, уважно на нього подивився і повільно зник за камінням.

Розповіді Місцевий вівчар, який недалеко
місцевих вівчарів випасав свою отару, стверджував:

— Так! Там у горах біля озера живе така велика, вся покрита волоссям, дика жінка. Побачиш — помреш, така вона страшна! Я все життя у горах прожив. Зустрічав цю жінку кілька разів і завжди дуже лякався.

Інший вівчар, відповідаючи на запитання членів експедиції про снігову людину, розповів:

— Є у цих місцях дика людина, яка ходить сама по собі і живе у печерах. Он за тим хребтом,— він показав на пасмо гір, під яким розташувалася одна із груп експедиції. — Я її сам бачив. Овець і баранів вона не ріже. Вдень спить, вночі ходить. Їсть траву і коріння рослин. Її зріст вище людського. Дуже волохата і сильна. Нікого не боїться.

Дика людина — господар гір. Говорити про неї багато не можна. Вона цього не любить. Дика людина розуміє те, що люди думають про неї. А називаємо ми її між собою *кю*.

* * *

Один молодий вівчар розповів, що вночі хтось украв із отари барана. Вирішили викликати мисливця для того, щоб він з'ясував, хто це міг зробити. Пізнього вечора, коли той прийшов, батько вівчаря молився. Раптом він помітив чорну і масивну істоту. Придивившись пильніше, побачив, що біля скелі стоїть одамі-сохраї. Він дивився на людей. Мисливець став повільно піднімати рушницю, але батько вівчаря зупинив його і заборонив стріляти. Незабаром одамі-сохраї зник за скелею.

Вівчарі подумали, що це він потягнув барана. Адже коли б це вчинив ведмідь, то вдалося б знайти якісь рештки його бенкету: кістки, шкіру та ін. Іншого разу вони бачили, як одамі-сохраї доїв овець.

* * *

Одного разу таджики-мисливці вирішили обдурити одамі-сохраї. Знаючи, що він приходить до місця їхньої ночівлі, вони загорнули колоди у свої халати, а самі з рушницями заховалися неподалік.

Вночі прийшов одамі-сохраї. Мисливці відкрили по ньому вогонь. Одамі-сохраї зник. Вранці вони не знайшли на місці своїх халатів, а наступної ночі зникли і рушниці. Шкодували тоді мисливці, що намагаючись обдурити одамі-сохраї, виявилися самі обдуреними.

* * *

Був і такий випадок. Вівчар, який не спав уночі, побачив що до отари наближаються два одамі-сохраї. Один — величезний, а другий — маленький. Вівчар злякався. Собаки притиснулися до нього і мовчали. Вівці почали тривожитися.

Тим часом великий одамі-сохраї зупинився, а малий знайшов вівцематку і почав відсмоктувати у неї молоко. Коли малюк напився, вони спокійно пішли.

**Розповідь
перехожого таджика**

Якось сім'я мого знайомого,— розповів перехожий таджик,— переправлялася через гірську річку. Несподівано їхня дитина упала в воду і її понесло вниз за течією. Батьки почали розпачливо кричати і кликати на допомогу.

Раптом звідки не візьмись вискочив величезний одамі-сохраї. Він швидко стрибнув на великий валун, що лежав посередині річки, і вихопив дитину із бурхливого потоку. Спритно, уже з дитиною на руках, одамі-сохраї вискочив на берег. Потім поклав малюка на землю і зник серед зелені.

**Одамі-сохраї
і козел**

Вівчарі пасли отару високо в горах. Одного разу повечеряли і лягли спати. Навкруги було спокійно, але вночі один із вівчарів почув якийсь шум. Собаки злякано тремтіли. Невдовзі настала тиша.

Вранці виявилося, що немає чорного козла — його вкрав одамі-сохраї. Коли б вночі приходив якийсь інший звір, то собаки б на нього накинулися, а снігової людини вони бояться.

Шкода було козла — вожака отари, однак нічого не вдієш. Вирішили залишити це місце і перегнати отару куди-небудь подалі. Почали збиратися в дорогу.

Раптом собаки загавкали і побігли вниз по ущелині. Один із вівчарів схопив рушницю і також кинувся за ними. Добіг до повороту, за яким було видно всю ущелину, і побачив ведмедя, який розгрібав купу каміння. Почувши гавкіт собак, він припинив свою роботу. Потім кинувся бігти і втік.

Собаки стали обнюхувати каміння. Вівчар зрозумів, що під ним щось є. Він розібрав каміння і побачив чорного козла. Його живіт був роздертий. Печінка вирвана. Шия звернута.

Вівчар вирішив, що вночі одамі-сохраї схопив козла і звернув йому шию. Потім відніс його подалі. Там він роздер козла, вирвав печінку і з'їв її. Тушу козла завалив камінням. А вранці ведмідь знайшов її і намагався дістати.

Жанна Кофман мріяла побачити снігову людину. На Кавказі вона познайомилася з місцевим провідником. «Хочете, покажу Вам білого каптара,— запропонував він. — Іти дивитися треба вночі».

Наступної ночі Жанна, її товариш і провідник пішли в гори. Незабаром прийшли на місце, з якого було добре видно річку, залиту місячним сяйвом. Жанна і провідник сіли поруч, а її товариш трохи далі. Ждали вони досить довго.

Жанні стало лячно. Старий провідник наче дрімав, але їй здавалося, що він це вдає, а не спить насправді. Періодично вона його будила. Старий промовляв кілька слів, а потім знову дрімав. Несподівано він прокинувся сам і трохи піднявся, напружено вдивляючись у темряву. Потім вказав рукою у тому напрямку, де дерева і густі кущі підходили майже до води. Таємниче прошепотів:

— Жанна, дивись, там — каптар...

Жанна глянула у той бік і побачила якусь істоту. Вона вийшла із заростей і наближалася до річки. Незважаючи на значну відстань і мерехтливе місячне сяйво, було добре видно, що до води підійшов невеликий каптар — снігова людина.

Жанна спочатку подумала, що то гра світла, але згодом переконалася, що він справді білий. Провідник також це підтвердив:

— Жанна, він білий!

Тим часом каптар, можливо й нічого не підозрюючи про свою винятковість, почав із задоволенням купатися в річці. Бризки летіли на всі боки.

Раптом зовсім близько пролунав постріл. Здалося, він прогримів з силою небесного грому. Від несподіванки Жанна і провідник здригнулися. Хто стріляв? Чому?

Після пострілу білий каптар на якусь мить підскочив і застиг, наче завис у повітрі. Потім зник у заростях, пересуваючись довгими стрибками. Було таке враження, що все це — сон. З'явилося видіння і зникло.

Раптом почувся шум, тріск поламаних гілок під ногами якоїсь істоти. Вона йшла до них через чагарник.

Страх охопив Жанну, однак згадала про рушницю, яку вони взяли з собою для захисту від диких звірів. Вона повинна бути десь близько, приставлена до дерева. Жанна потягнулася в той бік. Але хтось її випередив. Вона розгублено дивилася на те місце, де мала бути рушниця. Там її уже не було.

Жанна пригадала розповіді місцевих жителів про те, що гоміноїди забирають вночі рушниці у невдачливих мисливців, якщо ті намагаються їх підстрелити. Невже і їхню рушницю забрав каптар? Хто ж тоді стріляв?

Тим часом з кущів з'явилася людська постать. Це був її товариш — Межигірський. Коли він наблизився, то Жанна побачила, що його обличчя смертельно зблідло. В руках він тримав рушницю. Жанна запитала:

— Чому Ви стріляли?

— Сам не знаю, як це трапилось,— відповів Межигірський. — Побачив його, каптара, і несподівано прийшла думка — стріляй! Взяв рушницю і натиснув на курок.

Через рік після того, як сталася ця подія, товариш Жанни помер. Випадковість це, чи, може, закономірність?

ЕКСПЕДИЦІЯ «ГІССАР» ТРИВАЄ

Серпень 1987 року. Машина зупинилася в ущелині біля злиття двох гірських річок. Попереду гірська стежка, що йде вгору до нашої базової стоянки, яка розміщена на висоті майже 2500 метрів над рівнем моря. Вивантажили із машини спорядження. Громаддя гір, що нависло над нами, викликало відчуття несподіваного перетворення на якогось гнома серед скель і величких вершин.

Взявши на плечі рюкзаки, ми вирушили стежкою. Позаду залишилися тривала попередня підготовка до експедиції і клопітливі лаштування до подорожі. Їхали з Києва до Душанбе поїздом.

«Звичайно, літаком було б швидше,— пояснював Ігор Францович, але тривала поїздка дає можливість адаптуватися до нової кліматичної зони поступово. Крім того, ці кілька днів сприяють виникненню дружби і згуртованості між членами експедиції, що дуже важливо в екстремальних умовах. Адже кожний може потрапити у ситуацію, коли товариська підтримка буде необхідною».

Вигляд людей, які піднімалися в гори, викликав у пам'яті спогади. Перші експедиції киян у Таджикистан під керівництвом І. Ф. Тацла були нечисленними і мало-результативними. Бракувало досвіду. Однак готувалися вони дуже ретельно.

Довгими осінніми і зимовими вечорами розробляли методику пошуку гоміноїда. Учасники майбутньої експе-

диції здійснювали групові та індивідуальні тренування, виїжджаючи у передмістя Києва з метою максимального наближення до умов гірської місцевості. Велику увагу приділяли технічному оснащенню експедиції, радіо-, кіно- та фотоапаратурою, різними приладами.

Поступово ідея знаходила нових прибічників. Профспілковий комітет заводу «Більшовик» допоміг групі придбати рюкзаки, намети, спальні мішки, альпіністське спорядження, прилади нічного бачення, портативні радіопередавачі. Наукові консультації самодіяльним дослідникам став надавати Державний Дарвіністський музей (Москва). Матеріали експедицій стали регулярно публікувати журнали «Природа и человек», «Україна», газети «Комсомольская правда», «Молодь України» та ін.

Що ж змушує людей проводити свій літній відпочинок у нелегких пошуках, промінявши затишок міських квартир на негоду високогір'я? Їх кличе не тільки романтика, а й прагнення пізнати невідоме.

У результаті ретельних пошуків було визначено найбільш імовірне місцезнаходження снігової людини — район Гіссарського хребта. В 1974 році тут почала свою роботу перша експедиція ентузіастів по вивченню реліктового гоміноїда, яка нині є постійно діючою.

Тим часом ми уже наближалися до базової стоянки. Свій фотоапарат я тримав напоготові — раптом з'явиться на стежці снігова людина! Адже учасники експедиції розповідали, що у 1983 році уже таке трапилось.

Коли вони йшли стежкою вздовж гірської річки, то несподівано перед ними з'явилася снігова людина і швидко зникла у заростях. На жаль, у всіх фотоапарати знаходилися в рюкзаках.

Надвечір ми прийшли на місце. Працювали швидко і дружно. Давався взнаки досвід «стариків» і гарячий запал «новачків», хоча всі стомилися після важкого сходження.

Я на Памірі вперше. Ще в Києві вирішив з першого ж дня експедиції вести щоденник, записувати свої спостереження. Ігор Францович був переконаний, що гоміноїд з'явиться відразу ж після нашого прибуття.

Члени експедиції твердили, що Гоша (так вони називали снігову людину) дуже любить музику і пісні. В один із вечорів я відійшов подалі від наметів і почав голосно співати.

Намагався передати Гоші через спів свій заклик прийти до нас, що ми бажаємо йому лише добра і не

маємо ніяких злих намірів. Вірив, що він обов'язково прийде, якщо почує мене. Потім повернувся до намету і ліг спати головою до виходу.

Заснув я майже опівночі, але вже о другій годині прокинувся і почав вести спостереження з намету. Кілька разів відчував якийсь неприємний запах. Не надав цьому особливого значення тому, що поблизу в ущелині випалися вівці.

Приблизно о третій годині почувся тихий свист на протилежному березі річки. Він був схожий на пташиний, але разом з тим нагадував і людський.

Вранці ми оглянули землю навколо намету, яку розпушили ввечері. Є слід! Невеличкий, за формою майже квадратний. Довжина його — майже 18 см. Дуже добре видно відбиток правої ступні. Невеликий камінь, покладений мною, був сильно втиснутий в землю. Можливо, що гоміноїд наступив на нього лівою ногою.

За допомогою складених ним таблиць Ігор Францович визначив, що слід залишило маля гоміноїда. В зв'язку з цим він сказав:

— Приходив маленький гоміноїд. Його вік — приблизно 8 років. Це підтверджують розміри слідів. Ми і раніше неодноразово спостерігали таке.

Обстежувати наші стоянки вперше дорослі гоміноїди посилають своїх дітей. В той час, коли маля цікавилася наметами пришельців, його мати слідувала за ним з протилежного берега річки. А коли настав час іти, вона подала сигнал свистом.

Ще раз уважно оглянувши сліди, я старанно розрівняв землю. Біля вікна намету поклав жменю родзинок, сподіваючись, що гоміноїд спокуситься «подарунком» і візьме його.

З розповідей Ігоря Францовича

Перші зустрічі

У 1974 році пошукова група у складі 6 осіб знаходилася у районі базової стоянки. Здійснюючи перехід на перевал з метою пошуку гоміноїда, члени експедиції знайшли на стежці його сліди. За розмірами вони відповідали дитячій ступні.

Ввечері московська художниця С. Сифорова звернулася до Ігоря Францовича за дозволом спати поза наметом. Вранці вона розповідала таке:

— Лежачи у спальному мішку, я довго спостерігала за місцевістю. Приблизно опівночі заснула. Незабаром

крізь сон почула кроки, а потім хтось погладив мене по голові. Я не спала, але щось утримало мене від того, щоб розплющити очі і подивитися на того, хто це зробив.

Наступного дня спати поза наметом вирішили четверо. Лягли у спальних мішках поряд, заздалегідь вирівнявши площадку. Ніч пройшла спокійно. Всі спали здоровим, міцним сном.

Прокинувшись вранці, побачили, що І. Балін у своєму мішку висунутий із загального ряду на свій зріст. Його рухали, а він не прокинувся!

Спочатку Ігор Балін не повірив, що гоміноїди могли переміщати його, але з часом вирішив, що це було саме так.

Чотири сліди

У складі експедиції «Гіссар» побував кореспондент газети «Комсомольская правда» кандидат історичних наук І. Бурцев. Завдяки його публікаціям робота експедиції і проблема снігової людини досить широко висвітлювалися у пресі.

Поділившись на невеликі групи, члени експедиції вивчали навколишню місцевість з метою пошуку слідів життєдіяльності гоміноїдів. Щовечора готували місця, сподіваючись, що на них зафіксуються сліди гоміноїдів. Для цього розпушували землю і старанно її вирівнювали. На жаль, ділянок, придатних для такої обробки, було мало.

15 серпня ми знайшли чотири чітких сліди гоміноїдів, добре помітних, однак непридатних для виготовлення з них гіпсових відбитків. Два сліди були спрямовані до стоянки, а решта — у протилежному напрямку. При дуже уважному обстеженні вони були помітними на значній відстані — до 50 метрів.

Вночі ми намагалися побачити гоміноїдів за допомогою приладів, які дають змогу добре розрізнити предмети в темряві. Однак ці спроби не мали успіху — ніяких ознак їх присутності виявити не вдалося. Сліди з'являлися лише тоді, коли спостереження не велось. Стало зрозумілим: гоміноїди знають, або відчують, що за ними стежать.

Бачу гоміноїда!

Однією з найбільш вдалих була експедиція «Гіссар-77». Її учасник І. Петрина вперше побачив гоміноїда вдень. От що він розповів:

— Трапилося це рано-вранці, коли всі ще спали. Я встав раніше тому, що мав іти за продуктами в селище. Виглянувши із намету, раптом побачив покриту

шерстю істоту, яка була схожа на людину. Вона рухалася, стрибаючи по камінцях. На значній відстані добре роздвигтися їй було неможливо.

Через кілька секунд ця істота зникла за схилом гори. Все трапилося так швидко! Про які-небудь дії у мене не було й думки. Лише після того, як гоміноїд зник, я голосним криком розбудив своїх товаришів. Ми кинулися за ним навздогін. Але його, як кажуть, і слід пропав.

Ігорю Францовичу також поталанило побачити гоміноїда вдень. Діло було так. У 1976 році він повів групу в одноденний похід. На зворотному шляху Ігор Францович трохи відстав від членів експедиції. Хотів сфотографувати місцевість. Він піднявся на зелену терасу, зарослу шипшиною. Озирнувся довкола. І раптом зовсім несподівано побачив у кущах великого гоміноїда, який сидів навпочіпки.

Він мав блискучий чорний волосяний покрив. Сидів прямо, злегка повертаючи голову. Руки тримав на животі. Добре було видно лише верхню частину тулуба: голову, плечі, груди. Здавалося, що гоміноїд дозволив роздвигтися на себе, але на строго визначеній відстані.

Минула майже година. Гоміноїд продовжував сидіти на своєму місці, але Ігор Францович відчув, що пора йти. Він у думці подякував снігову людину за зустріч і попрощався з нею. Потім повернувся на стоянку.

Перший зліпок Сонячним серпневим днем 1979 року почувся крик нашого лікаря Є. Добжинської: «Швидше сюди! Дивіться! Дивіться!». Коли ми прибігли, вона показувала на землю біля чагарника.

На розпушеному ґрунті було видно слід ступні. Трохи далі — такий же. Його довжина була 34 см, а ширина — 16 см. Відбиток великого пальця значно довший за інші, сильно розчепірені. Наявність двох слідів дала можливість визначити довжину кроку. Вона рівнялася 1 м 20 см, тобто в 2 рази більша за крок людини.

Ми сфотографували ці відбитки і зробили перший гіпсовий зліпок сліду снігової людини такої значної величини. Наступний аналіз показав, що він подібний до слідів гоміноїдів, знайдених у Західній Канаді і США.

Побачення На одній із терас мальовничого схилу, вкритого густою зеленою рослинністю та яскравими квітами, учасники експедиції «Гіссар-80» порозкладали аркуші кольорового паперу.

Це ще більше підсилило кольорову гаму барвистої тераси, куди, як нам здавалося, обов'язково повинна прийти снігова людина.

Експеримент полягав у привабленні гоміноїда до цього місця, фіксуванні його слідів за допомогою ділянок розпушеної землі, а також розкладених у певному порядку аркушів паперу, пофарбованих у сім основних кольорів спектра. Чи відгукнеться він на наше запрошення? Чи прийде на терасу? Чи зацікавиться кольоровим папером? Забере його з собою, чи залишить на місці?

Гоміноїд почав періодично приходити на те місце, залишаючи сліди своєї присутності. Вдень ми не ходили на терасу. Лише вранці і ввечері одна людина із експедиції оглядала те місце і наводила порядок. Так тривало 10 днів.

В один із вечорів біля багаття зайшла мова про те, щоб піти на зустріч із Гошею. Студентка із Ворошиловграда Ніна Гриньова сказала: «Я піду!». Наступного дня ми допомогли їй переправитися на другий берег гірської річки. Було 10 годин вечора. Десь опівночі ми почули сигнал, який подала Ніна. Терміново переправили її на наш берег.

Вона розповіла нам про те, що добралася до місця призначення благополучно. Хвилин через 20 почула шарудіння і стукіт, Ніна встала з каменя на якому сиділа — все затихло. Для того, щоб підбадьорити себе, почала тихенько наспівувати. Періодично озиралася на всі боки, але нічого не помічала. Так тривало деякий час. Потім вона почула бурмотіння. Ніч була ясна. Ніна знову встала з каменя і озирнулася. У місячному сяйві вона побачила високого гоміноїда (майже 2,5 м), який стояв приблизно за 25 м від неї. Фігура його була масивною, квадратною. Він мав коротку шию, колір волосся був сірим. Руки вільно звисали вздовж тіла. Ніна підійшла метрів на 5 ближче і зупинилася. Запам'ятала його блискучі очі. Його погляд не був злим.

Ніна жестами запрошувала снігову людину наблизитися, але та стояла нерухомо. Тоді вона дістала з кишені гумову іграшку, яка при натискуванні на неї пищить. Ніна кілька разів натиснула на іграшку, але гоміноїд не звернув на це ніякої уваги. Постоявши ще деякий час, він пішов крутим схилом униз до річки і зник із поля зору. А Ніна повернулася до місця переправи і подала сигнал.

Вранці наступного дня ми вирішили перевірити, чи дійсно гоміноїд був там. Уважно оглянувши місцевість, знайшли сліди, які він залишив.

Попередження

Одна з пошукових груп експедиції «Гіссар-80» пішла в сусідню ущелину на пошук. Настав вечір і хлопці стали підшукувати місце для ночівлі. Нарешті вибрали начебто придатне і почали встановлювати намети.

Несподівано звідкись зверху стали падати камінці досить великого розміру. Наверху нікого не було видно, але каміння продовжувало падати. Нічого не зрозумівши, вирішили залишити це місце. Знайшли інше і там заночували.

Вранці та місцевість, де на них падало каміння, стала невпізнанною: на неї обрушився селевий потік. Якби вони заночували там, то навряд чи залишилися б живими. Хто ж міг це передбачити і попередити людей таким незвичним способом, як кидання каміння?

Про подібний випадок розповіла учасниця експедиції Є. Яценко:

— Багато разів нам здавалося, що гоміноїд десь поруч, що він навіть спостерігає за нами. Яюсь ввечері ми сиділи біля багаття. Раптом недалеко від нас упав у воду камінь. Ми підійшли до заростей, але нічого не помітили.

Через деякий час нашу увагу привернуло те, що вода у гірській річці стала швидко прибувати. Нашим запасам харчових продуктів, які зберігалися недалеко від води, загрожувало затоплення. Вода могла підійти навіть до наметів. Можливо, що камінь упав у воду випадково. Однак чи не попередив хтось нас про небезпеку у такий спосіб, знаючи, що ми розташувалися на невеличкому шматочку суші?

Жанна, не хвилюйтеся!

У ніч на 17 серпня 1982 року Жанна Нікіфорова була в наметі одна. Після сходження на льодовик вона простудилася і почувала себе не зовсім добре. Приблизно о 4-й годині ночі її розбудили дивні звуки, схожі на безладний стукіт кастаньєт. Прокинувшись, лежала з розплющеними очима, напружено прислухаючись. Через деякий час Жанна помітила, що запада намету повільно відкривається. Потім з'явилася чиясь довга і тонка рука, вкрита волоссям. За рукою голова... Так у наметі опинилася невелика істота. Жанна злякалася і дивилася на неї не відриваючи погляду. Це — Гоша! Йї стало моторошно. Захотілося

вибігти з намету. Однак це було неможливо. Адже біля виходу — гоміноїд!

Виникло бажання пришикнути у кутку намету або заховатися у спальний мішок, але сильне заціпеніння скувало тіло. Працював лише розум. Жанна гарячково думала: «Що робити..? Як бути..?». Зібравшись з силами, почала переборювати свій страх і збентеження, намагаючись заспокоїтися і взяти себе в руки, спостерігаючи за діями гоміноїда і посилаючи на його адресу доброзичливі побажання.

Гоміноїд тим часом наближався до неї легко і граціозно. Здавалося, що він не торкався землі. Нарешті опустився поруч. Голосом, на диво схожим на голос відсутньої сусідки по намету, він сказав:

— Жанна, не хвилюйтеся, це я!

Після цієї фрази Жанна безпробудно заснула. Вранці вона прокинулася зовсім здоровою. Гоміноїда у наметі не було. Вчорашню хворобу як рукою зняло. Не було високої температури і слабості. З'явилися бадьорість, енергія, сила.

Є такий народний метод лікування хворого — класти поряд із ним людину або тварину, які мають підвищені енергетичні можливості. Це дійсно допомагає і хвороба відступає. Теж саме інтуїтивно робить мати, притискаючи хвору дитину до грудей.

Зникнення

Багато людей бачило гоміноїда сидячим або стоячим неподалік,

а потім він миттєво зникав.

Такий випадок трапився і з учасниками експедиції Лідією Савчук та Михайлом Єльцем під час одного з їхніх чергувань. Вони уважно і зосереджено вели спостереження. Раптом Ліда енергійно штовхнула Михайла ліктем під бік і жестом показала у ту сторону, де у спальному мішку спав Павло Апуник. Над ним нахилилася велика волохата постать. Вона стояла до спостерігачів спиною. Потім постать зникла, наче розтанула у повітрі. Павло продовжував лежати нерухомо. Вранці він розповідав, що під час сну відчував якусь незвичайну вібрацію тіла.

Через деякий час постать нахилилася над Борисом Мірошником, який теж спав. Присівши навпочіпки, вона наче прислухалася до його дихання. Це видіння тривало лічені секунди. Потім постать раптово зникла.

Між нами — Гоша!

Ігор Францович прокинувся від того, що йому здалося нібито хтось залазить до намету. Потім відчув ніби хтось доторкнувся до ніг. Він подумав, що то його сусід — Ярослав Петров. Однак той спокійно спав поруч.

Раптом Ігор Францович помітив, що якась істота вилізла із намету. Вранці на території нашої стоянки ми знайшли дитячі сліди гоміноїда.

Коля, це я!

Коля Нікіфоров прокинувся у другій половині ночі. До його щокни ніби хтось доторкався. Спросоння він не зрозумів у чому справа і хто це робить. Вийшов з намету, а потім повернувся і знову ліг спати. Раптом загона розкрилася і хтось заліз до нього.

Мати Колі спала поряд з ним. Хлопчик злякано запитав: «Хто це?». Істота відповіла голосом матері: «Не бійся, це я!». Це було дивовижним. Адже його мати (Жанна Нікіфорова) спала. Тим часом Коля схопив її за руку і вона теж сказала: «Коля, це я!». Потім хлопчик заснув.

Вранці Жанна Нікіфорова твердила, що вона протягом ночі нікуди не виходила. Павлу Апунику також здалося, що ніби Гоша стояв деякий час біля його намету.

Звуки і мова

Ігор Францович переконаний у тому, що гоміноїди можуть дуже майстерно наслідувати будь-які звуки, в тому числі й людську мову, незважаючи на те, що самі не говорять. Це підтверджують інші члени експедицій.

«В одну з перших ночей перебування на стоянці, — повідомив Михайло Єльцен, — мене розбудив якийсь «внутрішній» голос. Мене наче кликали по імені голосом Ярослава, якого я добре знаю».

Про інший випадок розповідала Ганна Гапон: «Разом із Надією Павловою ми вели нічне спостереження. Коли на березі річки з'явилася невідома постать (її бачили й інші члени експедиції), ми звернулися до неї з привітаннями. На них вона відповіла звуками, схожими на стукіт кастаньєт. Ми зверталися до неї кілька разів і одержували однакову відповідь».

Банка згущеного молока

Пошукова група, якою керував Станіслав Катков, приїхала ввечері машиною на стоянку. Вранці вони збиралися йти далі. Було тепло. Члени групи вирішили переночувати у спальних мішках, не ставлячи на-

метів. Запас продуктів винесли з машини і склали на траві, старанно вкривши.

Вранці побачили, що біля продуктів хтось побував. Намет, яким вони були вкриті, був розгорнутим. На землі лежала надкушена картоплина. Поряд — розірвана пачка цукру-рафінаду. Там не вистачало кількох шматочків.

Дуже деформовану банку із згущеним молоком знайшли трохи далі від інших продуктів. Виникло таке враження, що її хтось гриз зубами, намагаючись відкрити. Однак банка залишилась цілою. Її зберегли і стоматологи висловили припущення про те, що на ній залишились сліди зубів якогось великого примата.

Постать

У 1982 році ми вперше розпочали вести нічні спостереження, використовуючи переносну магнітолу. Вирішили включати для Гоші музику різних жанрів і спостерігати за його реакцією на неї. Вибрали місце, придатне для виконання поставленого завдання.

Пізно ввечері Михайло Єльцен приступив до роботи. От що він розповів наступного ранку: «Я почав свою музичну передачу. На плівці була записана «космічна» музика. Після четвертої касети настала пауза. І раптом над самим вухом пролунало: «Хазяїн! Хазяїн!». Я здригнувся від несподіванки і оглянувся. Нікого не було. Осмислив, що голос був жіночий, привітний. Він прозвучав над лівим вухом.

Перевернувши касету, я продовжив трансляцію музики. Потім трохи задрімав. Прокинувся від холоду. Відкривши очі, побачив прямо перед собою величезну волохату істоту з великою головою і міцними щелепами. Голова її була низько посаджена і без шиї переходила в тулуб. Нерви мої не витримали — я закричав.

Постать похитнулася і, попливши вбік, зникла через кілька секунд. Помітно було, що вона рухається майже не торкаючись землі, лише злегка фіксуючи кроки. Від мого крику багато хто прокинувся. Було 4 години 30 хвилин.

Вранці знайшли сліди гоміноїда в кількох метрах від місця спостереження».

Цієї ж ночі учасниця експедиції Ганна Гапон бачила дуже велику (у порівнянні з людською) постать. Її також помітила Надія Гуринова. Покликати цю істоту вона не наважилася.

Кроки біля печери

Під час експедиції «Гіссар-82» Михайло Єльцен і Василь Фоміних пішли у гори на 2 дні для того, щоб обстежити одну із раніше знайдених печер, у якій, як гадали, міг жити гоміноїд.

До тієї печери вони добиралися з великими труднощами. Йшли дуже обережно, часто зупиняючись і прислухаючись. Адже там міг бути і якийсь хижак. Повільно почали просуватися у глибину печери. Там було сухо і чисто, так начебто хтось прибирав її, але... пусто.

Розглядаючи підлогу, Михайло і Василь звернули увагу на те, що вона була ніби складена із окремих камінців, які щільно прилягали один до одного рівними рядами. Оглянувши печеру, хлопці вирішили заночувати десь поблизу і простежити, чи не прийде до неї хто вночі. Вони вибрали місце, з якого її було добре видно.

Незабаром у густих сутінках із розколини скелі почувся тріск ламаних гілок. Він наближався. Потім стало чути лункі звуки — важкі кроки гоміноїда. Їм стало моторошно. І тут несподівано нічну тишу розітнув страхотливий голосний крик, від якого кров застигла в жилах. Від жаху вони підхопилися на ноги і стояли нерухомо.

Учасники експедиції й раніше чули такі крики. Однак здалеку вони не здавалися такими страшними як цей, що пролунав поруч. Поступово все стихло. На світанку крик повторився далеко в ущелині.

Допомога

Цікавий випадок трапився з Ларисою Орловою. Одного разу вона несла овочі для членів експедиції. За нею з важкими рюкзаками на плечах ішли Олег Булігін і Геннадій Скворцов. Крутою стежкою було дуже важко підніматися.

Раптом Лариса почула кроки, що наближались ззаду. Слідом за цим відчула полегшення: її рюкзак начебто хтось підняв. Оглянувшись, вона сказала: «Не треба, Гена, я сама». Але поруч... нікого не було. Геннадій і Олег відстали метрів на сто...

Щось подібне трапилося і з Михайлом Єльценим. Було дуже важко йти. Раптом хтось наче підняв рюкзак. Михайло відчув приплив енергії у всьому тілі. Так тривало 2—3 хвилини. Потім знову настала втома. За три з половиною години шляху таке повторилося 5 разів.

Третій аналогічний випадок розповів нам Микола Біліченко, гідролог, який працює на метеостанції в горах. Одного разу ішов на станцію. Десь на половині шляху

у нього виникло таке відчуття, що ніби хтось хапає його за ноги і перешкоджає йти. На тому відрізку стежки був спуск, але йти було дуже важко. Це відчуття було настільки реальним, що Микола навіть втомився. Лише метрів через 100 воно зникло.

Баранячий жир

Одного разу вівчарі дали Ігорю Францовичу півлітрову банку баранячого жиру. Він поставив її в наметі на рюкзак. Банка була прикрита папером тому, що не було кришки до неї. Баранячий жир має сильний специфічний запах. Він, мабуть, і привабив снігову людину. Підійшовши вночі до намету, вона просунула руку у вікно його задньої стінки. Зачерпнувши пальцями жир з банки, снігова людина мабуть з'їла його із задоволенням.

Від вікна намету до банки була значна відстань. Людина дістати жир не могла. Можливо, що саме гоміноїд і поласував тим жиром.

Затоплення

Група учасників експедиції розташувалася на березі гірського озера. Вони бували тут і раніше. Встановили намети.

Одного вечора чергові пішли до озера мити посуд. Тільки-но розташувалися біля води, як раптом у неї почали падати камінці, причому все ближче і ближче до людей. Навколо нікого не було видно.

Чергові стривожилися і вирішили повернутися до наметів. Коли всі зібралися біля багаття, то стали з'ясовувати: може хто з присутніх кидав камінці? Виявилось, що ніхто в той час на озеро не ходив і, зрозуміло, камінців у воду не кидав. Нарешті вирішили піти туди ще раз.

Коли прийшли, то помітили, що в озері прибуває вода. Всі швидко повернулися до наметів і почали терміново їх переносити, незважаючи на пізній час і темряву. Згодом вода залила те місце, де ще недавно стояли намети і лежали різні речі. Члени групи вирішили, що, можливо, то снігова людина попередила їх про затоплення.

Не пий цю воду!

Один з керівників групи пошуку снігової людини Валерій Чепурко розповідав про те, як він водив членів експедиції у сусідню ущелину. Наближався вечір. Хлопці вирішили зупинитися на нічліг у одному досить мальовничому місці.

Поряд із зручною площадкою для встановлення наметів шуміла гірська річка. Вони набрали там води для приготування вечері, але вирішили її не використовувати — була надто каламутною. Потім поблизу знайшли джерело. Вода в ньому була чистою. Однак коли почали

набирати воду до казанка, то поряд з ними упав камінець. Озираючись, не побачили нікого. Як тільки знову почали набирати воду, все повторилося.

Так відбувалося кілька разів і хлопці вирішили не брати воду з цього джерела. Довелося для приготування вечері використовувати каламутну воду з річки, попередньо її відстоявши.

Після аналізу води з джерела (взяли її трохи в пляшці з собою) виявилось, що вона містить багато шкідливих домішок. Люди подумали, що, мабуть, гоміноїд намагався в такий спосіб повідомити їх про небезпеку.

Уривки з щоденника експедиції «Гіссар-87», або снігова людина очима екстрасенса

Пильнуй!

Ігор Францович провів експеримент. Під час переходу на інше місце пошукової групи, що складалася з людей, які вперше брали участь у експедиції, він непомітно випередив їх і сів на камінь в кількох метрах від стежки. Коли всі пройшли мимо, не звернувши на нього ніякої уваги, він озвався до них. «Як же ви побачите гоміноїда, який може знаходитись на значній відстані,— сказав Ігор Францович,— якщо навіть не помітили мене біля стежки. У горах треба бути дуже уважними. Слід навчитися одночасно дивитися під ноги і помічати все навкруги. Періодично підіймайте голову і уважно дивіться в далечінь».

Пошук гоміноїда — важка і складна справа. Перебуваючи у горах, необхідно бути обережним, щоб не спіткнутися і не впасти у безодню. Слід бути уважним, щоб не оступитися (особливо на «прижимах»), коли стежка переривається і доводиться йти сипучим схилом. У непідготовлених людей це може викликати страх і запаморочення. Таким необхідно надавати допомогу.

На схилах трапляються так звані «живі» камені. На перший погляд вони здаються надійними, але коли на такий камінь стати ногою, він може несподівано поповзти вниз, тягнучи за собою у безодню недосвідченого мандрівника.

У горах на кожному кроці може чекати небезпека. Тому треба постійно стежити і аналізувати, як і куди йти, куди ступити. Слід урахувати особливості місцевості. Великі камінці, чагарники, дерева та інші її деталі не дуже добре проглядаються навіть зблизька.

В таких умовах гоміноїду дуже легко заховатися. Він може годинами нерухомо сидіти, стояти, лежати букваль-

но за кілька кроків від людей, які знаходяться поруч або проходять мимо. Він може спостерігати за ними з-за дерева, каменя і бути непоміченим.

Меломани

Після вечері ми розташувалися біля багаття. Розмовляли, співали пісні. Михайло Задорожний відчув чийсь погляд. Оглянутися відразу він побоявся, а коли, нарешті, зважився, то нікого не побачив у темряві.

Через деякий час звідкись зверху почали падати невеличкі камінчики. Цікавим було те, що вони падали тільки тоді, коли працював магнітофон. Якщо його вимкнували, то ці дії припинялися.

Подібне траплялося і раніше. Так, у 1982 році одна з учасниць експедиції Надія Пономаренко чергувала вночі біля намету. Невдовзі відчула, що начебто хтось доторкнувся до її спини. Швидко оглянулася назад, але нічого не побачила. Пролунали лише звуки, що нагадували пирхання. Потім біля неї почали падати дрібні камінці. Коли Надія вимкнувала магнітофон, то камінці переставали падати. Однак коли його знову вклjučала, то шарудіння посилювалося і виразно було чути стукіт. Все це супроводжувалося невиразними звуками. Після того, як музика перестала звучати, шарудіння тривало ще деякий час.

Можливо, що гоміноїдам подобається музика? Може їм притаманні відчуття ритму, музична пам'ять?

Купальня

Ми з Ігорем Францовичем пішли до переправи на протилежний берег річки. Вирішили обладнати там зручну купальню, відгородивши для цього невеличку ділянку гірської річки великими валунами і камінням.

Наполегливо працювали кілька годин. Нарешті робота була завершена. Тепер члени експедиції матимуть можливість регулярно купатися. Зрадівши, що робота вже закінчена, ми вирішили покупатися. У цей час нам здалося, що гоміноїд спостерігає за нами здалеку.

Після купання ми оглянули місцевість за допомогою бінокля і підзорної труби. Пробували свистіти так, як це робить гоміноїд. І раптом з боку схилу, який ми щойно оглянули, долинув свист у відповідь.

Лижники

Одного разу ми здійснили недовгочасну вилазку в гори. Звернули увагу на круті бокові стежки. Ігор Францович пояснив, що, можливо, це результат життєдіяльності гоміноїдів. Вони можуть спускатися вниз крутими стежками, подіб-

но до лижників. Напевно, що шкіра на підошвах гоміноїдів груба і ороговіла. Вона витримує сильне тертя об землю та каміння.

На підошвах у снігових людей є також м'які подушки, відбитки яких видно на залишених плоских слідах. Одного разу було знайдено слід, посередині якого лежав вдавнений у землю камінець.

Там же Ігор Францович знайшов і показав усім великий слід гоміноїда з чіткими відбитками пальців на м'якому ґрунті.

Запах

Одного вітряного ранку Ігор Францович запропонував мені:

— Давайте підемо оглянемо ті місця, де цієї ночі знаходився, або міг знаходитися гоміноїд. Може нам пощастить знайти залишені ним сліди.

Метр за метром ми уважно все оглядали, звертаючи увагу на кожну дрібницю. Хотілося знайти не тільки чітко видимі сліди, а й менш помітні. Наприклад, знайти на гілочці або на землі хоч волосину, загублену ним.

Раптом я відчув знайомий запах гоміноїда на відстані приблизно одного метра від землі. Нижче він уже не відчувався. Я покликав Ігоря Францовича і ми разом почали визначати межі його поширення. Він наче хмарка зависав у повітрі, незважаючи на вітер. Це було дуже дивовижно. Як ця хмарка запаху могла триматися на постійному місці?

Нічний завал

Вранці ми з Ігорем Францовичем пішли у гості до учасників експедиції із Запоріжжя. Здалеку помітили, що один з наметів завалений і щільно облягає речі, що лежать під ним.

Як потім з'ясувалося, господарі цього намету пішли за продуктами у селище і ще не повернулися. Гадали, що гоміноїд розірвав вночі відтяжку і завалив намет. Ігор Францович на основі свого досвіду висловив здогадку, що снігова людина своїми діями хотіла показати, що люди повинні прибрати намет і піти з цього місця.

Хлопці розповідали, що минулі ночі гоміноїд кидав великі камінці у бік їхнього намету. Може, вони чимось заважали йому, або не сподобалися? Можливо, що таким чином він виявляв своє незадоволення, а потім, остаточно розгнівавшись, завалив намет?

Присутність гоміноїда викликає у людини страх і тривогу. Можливо, що його біополе впливає на психіку всього живого шляхом відтворення таких відчуттів. Може це

його захисна реакція, спрямована на відлякування сильних хижаків? Разом з тим гоміноїд може бути і доброзичливим. Тоді людина радіє й веселиться. Такий стан настрою неодноразово відчували учасники експедиції «Гіссар».

Нічні концерти

Одного вечора я вирішив не спати і більше часу використати на спостереження. Сподіваючись побачити щось цікаве, трохи висунувся з намету разом із спальним мішком.

Однак невдовзі мені дуже захотілося спати і я задрімав. Крізь сон чув якесь бурмотіння, яке іноді переходило у голосні вигуки. (Вранці стало відомо, що їх чули й інші учасники експедиції).

Від несподіванки я здригався і прокидався. Хтось будив мене таким чином. У ці хвилини, незважаючи на те, що завжди намагаюся дотримуватися правила любові до ближнього, я у думці посилав на адресу цього невідомого вирази протилежного змісту. Такі концерти продовжувалися не одну ніч.

Я чув про вміння гоміноїдів наслідувати звуки. Дехто стверджує, що вони можуть імітувати людський голос, причому досить майстерно. Чи можливе таке? Якщо птахи (папуги, шпаки та ін.) можуть відтворювати звуки людської мови, то, можливо, і гоміноїд на це здатний?

Ярослав

Один із членів експедиції, Ярослав Петров, неодноразово твердив про свою безстрашність і готовність до зустрічі з гоміноїдом. Одного разу така нагода йому трапилася.

Пізнього вечора він з чайником у руці пішов стежкою до річки за водою. Був у веселому настрої. І раптом несподівано перед ним із кущів вийшов гоміноїд. Від несподіванки Ярослав остовпів.

Гоміноїд дивився прямо на нього. Спочатку Ярослав не міг поворухнути ні рукою, ні ногою, хоча гоміноїд йому нічого поганого не робив і, напевно, не збирався робити. Потім він кинувся тікати, забувши про все на світі. Ноги самі несли його до місця порятунку — до стоянки.

Він стрімголов пробіг мимо товаришів, які сиділи біля багаття, і вскочив у намет. Під руками і ногами були якісь банки, ящики, торби...

Виявилося, що він вскочив у продуктовий намет. Забився у найтемніший куток і лише тільки тоді почав приходити в себе.

Пункт спостереження

Багаторічні спостереження дозволяють зробити припущення про те, що гоміноїди перед тим, як самим підійти до стоянки експедиції, уважно спостерігають за людьми з протилежного, більш високого берега річки. Потім переправляються через неї у найбільш вузькій частині, де посередині лежить великий валун, і розглядають людей з ближчої відстані.

Такий «пункт спостереження» я знайшов недалеко від нашого намету. Він знаходився за великим валуном серед густих заростей кущів і дерев. Від місця переправи гоміноїда до цього пункту вела майже невидима стежка. Трава на ній була лише трохи прим'ята. Можливо, що гоміноїд протоптав стежку недавно, після того, як тут зупинилася наша експедиція.

Трава за валуном була витоптана, що свідчило про тривале перебування гоміноїда на цьому місці. Звідси він спостерігав за нами, а потім підходив ще ближче.

Усі наступні дні я не забував перевірити це місце і періодично приходив туди. На жаль, крім змін стану трав'яного покриву, інших слідів перебування снігової людини там не знайшов.

Одного вечора я інтуїтивно відчув присутність гоміноїда на «пункті спостереження». Поборовши страх, вирішив іти туди. Не включаючи затиснутого в руді ліхтарика, повільно і обережно почав наближатися до того місця, сподіваючись на зустріч з гоміноїдом.

Коли до наміченої цілі залишилося кілька метрів, раптом почувся голосний, пронизливий свист. Подібний я чув і раніше, але на цей раз він мені здався дуже сильним. Від несподіванки здригнувся, мороз пробіг по тілу. Нічого не усвідомлюючи, кинувся назад. Чому гоміноїд не підпустив мене ближче до себе? Чому відмовився від зустрічі? Це залишилося загадкою.

Відійшовши подалі від «пункту спостереження», я попрямував до багаття, розкладеного у центрі нашої стоянки. Навколо нього сиділи члени експедиції і співали пісні під акомпанемент гітари. Я запитав у них: «Хто із вас тільки що свистів?».

Спитав і тут же подумав: «Які дурниці... Про що я питаю? Адже, напевно, це свистів гоміноїд. Навіщо було питати?». Мені, як і слід було чекати, відповіли, що не свистів ніхто. Разом з тим усі чули свист, який долинув з того місця, де знаходився «пункт спостереження».

Підйом у гори

Я намагався виїхати на машині з Душанбе, щоб швидше добратися до того місця в горах, де починалася гірська стежка, до якої треба підніматися до нашої стоянки, але можливо-сті такої не було.

Наближався вечір. Я уже почав думати про те, що доведеться мені іти вночі в горах з ліхтариком. На щастя, трапилася машина, що їхала в потрібну мені сторону і я швидко доїхав до місця призначення. Взяв на плечі важкий рюкзак з продуктами і почав підніматися гірською стежкою.

Через деякий час пролунав свист гоміноїда. Під впливом якоїсь незвичайної енергії, що виникла, я швидко пішов угору. Зовсім не було втоми. Вага наповненого продуктами рюкзак не відчувалася. Ніколи я не почував себе так легко.

Учасники експедиції і раніше розповідали про вміння гоміноїда передавати свою енергію на відстань. Тепер я сам мав нагоду переконаватися в існуванні такого явища.

Я швидко рухався вперед. На багатьох великих каменях лежали невеличкі камінці, що вказували своєю гострою частиною напрям, у якому треба було йти. Жодного разу я не спіткнувся і не посковзнувся. Легко вибирав найбільш зручний шлях і йшов дуже швидко. Спочатку відчував підсвідоме почуття страху, а згодом воно пройшло і стало легко і весело.

Я постійно відчував незриму присутність гоміноїда, його специфічний запах. Ішов зовсім без відпочинку, не відчуваючи ніякої втоми. На стоянку прийшов набагато швидше, у порівнянні з тим, як ходив раніше.

Знаки-плями Крізь сон мені здавалося, що гоміноїд тягне мене за руки, а я відбиваюся із усіх сил.

Вранці я виявив у себе на руках якісь темні плями, схожі на родимки. Вони були досить великими. Приблизно такі, як монета вартістю в одну копійку. Їх було сім. Я показав їх Ігорю Францовичу і почув у відповідь:

— У гоміноїдів є багато таємничого, невідомого нам. Ці плями — результат непізнаних нами їхніх можливостей.

Цікаво, що вони трималися на руках досить довго, тижнів два. Плями не викликали ніяких больових відчуттів, а потім поступово зникли.

Відвідини

Однієї ночі я знову прокинувся, відчувши присутність гоміноїда. Як завжди, його поява супроводжувалася специфічним різким запахом.

Я продовжував лежати, відчуючи, що гоміноїд підійшов зовсім близько і стоїть біля намету ззаду. Через деякий час він наблизився до його входу. Потім запона намету на мить розкрилася і хтось заглянув до мене. У темряві я встиг помітити, що це велика і темна істота. До самого ранку через великі проміжки часу було чути стукіт каміння, що повторювався два чи три рази підряд.

Вранці я обстежив намет у тому місці, де гоміноїд розкривав запону. Там зберігся його специфічний запах.

Тієї ж ночі гоміноїд відкривав запону ще одного намету. Він закинув її на його верх і тому люди, які там спали, прокинулися вночі від холоду. Вони твердили, що перед сном запона була старанно закрита зсередини і застебнута. Інші члени експедиції також помітили присутність гоміноїда. На великому камені у центрі нашої стоянки Раїса Гарвазюк знайшла великий червоний помідор. Його хтось дістав із мого целофанового мішечка.

Ввечері я залишив куплені у Душанбе помідори біля входу в намет в розрахунок на те, що вночі там значно прохолодніше. Ніхто з товаришів їх не чіпав, а покласти на камінь свій теж ніхто не міг, адже помідори були лише в мене. Я вирішив, що це міг зробити гоміноїд.

Багаття

В один із вечорів я звернув увагу на багаття біля намету Ніни Гриньової. Воно ледве тліло, в ньому лежали дві великі головешки.

Там, у місці, захищеному від вітру великими каменями, була наша кухня. З нашого намету багаття не було видно. Лише за спалахами полум'я можна було визначити, чи воно горить. Я забрався до свого намету і став спостерігати.

Через досить тривалий відрізок часу за відблисками вогню на деревах стало помітно, що багаття розгорілося. Я пішов туди і розкидав головешки у різні боки. Тільки-но повернувся до намету і влаштувався у спальному мішку, як полум'я розгорілося знову. Це заважало мені вести спостереження.

Обурившись, я знову пішов туди і знову розкидав товсті головешки і невеликі палички, які хтось поклав у вогонь. Потім набрав води з річки і старанно залив багаття. Тієї ночі воно вже не загоралося.

Ми з Ігорем Францовичем знайшли за наметом паличку, яку хтось уткнув у землю. Була вона з палець товщиною. Довжина — майже 30 сантиметрів. Кора на ній знята. Паличка мала специфічний запах гоміноїда. З'явилася вона біля намету вночі. Напевно, що її залишив гоміноїд! Який смисл його дії? Я вирішив, що снігова людина запрошує мене в гори.

— Я не можу дозволити Вам іти одному, — заперечив мені Ігор Францович. — Це протиричить правилам техніки безпеки. Ходити одному в гори заборонено. А якщо з Вами там, наверху, щось трапиться, хто буде відповідати? — він строго подивився на мене.

— Нічого зі мною не трапиться, — переконував я його. — Адже це дуже важливо для нашої спільної справи.

Ігор Францович нарешті погодився:

— Добре, нехай буде по-вашому. Але лише за однієї умови: намагайтеся постійно знаходитися у полі зору мого бінокля.

Мені нічого іншого не залишалось як згодитися. Для того, щоб бути добре видимим здалеку, одягнув яскравий одяг, взув кеди замість важких ботинок, взяв у руки палицю і пішов.

Радість спілкування з природою все більше охоплювала мене. Стоянка експедиції залишилася внизу. Там Ігор Францович, влаштувавшись за великим каменем, невідривно стежив за кожним моїм рухом.

Гори — не сходи. На шляху зустрічалися великі валуни, скелі, зарості та інші перепони. Я мав за мету зустрітися з гоміноїдом. Адже саме для цього ми сюди й приїхали. А він — господар гір — був недалеко. Незабаром я відчув його присутність, пильний погляд і специфічний запах.

Раптом у найбільш затемненому місці, яке було закрите з усіх сторін скелями і рослинністю, до моїх ніг упала невеличка паличка такого самого розміру як і та, яку знайшли біля намету. Побачивши її політ у повітрі, я подумав, що вона від снігової людини.

Від несподіванки здригнувся. Нерви мої були напружені до краю. Я сподівався на зустріч з нею. Однак на фоні великого бажання побачити гоміноїда вдень я відчував холодок страху перед ним.

Підняв із землі кинуту мені паличку. Оглянув її. Упасти з неба в тихий безвітряний день вона не могла.

Її хтось кинув! Але ж хто? Чи існує якийсь зв'язок між нею і знайденою раніше? Вони майже однакові — однієї довжини і товщини, обидві очищені від кори! Мають однаковий специфічний запах! З такими думками я почав спускатися вниз, на місце нашої стоянки.

Зірка снігової людини

Я дивився на прекрасне південне небо, яке мерехтіло міриадами зірок. Настрій був чудовий. Із задоволенням вдихав п'янке гірське повітря, наповнене ароматами квітів і зелені. До шуму гірської річки уже звик. Вона стала невід'ємною частиною нашого життя і не заважала вловлювати і розрізняти незвичайні звукові явища.

Отже, я дивився на небо, в глибині душі сподіваючись побачити так звану «літаючу тарілку» — НЛО, або ще якийсь дивовижне явище. Адже людство знає зовсім мало про таємниці Всесвіту.

Місяць ще не зійшов і зірки водили хоровод на небосхилі, підморгуючи весело і безтурботно. Це викликало в душі спокій і радість.

Мою увагу привернула одна дуже яскрава зірочка. Начебто мала таємну силу і чарівне, заворожуюче світло, співзвучне всьому тому незвичайному, з чим мені довелося зустрітися тут, на Памірі. Від неї важко було відвести погляд.

Раптом мені здалося, що від цієї зірки відірвався промінь і полинув до Землі. Простеживши за його траєкторією, я побачив, що він зупинився за великим каменем. Може, це якийсь знак? І тут я відчув присутність снігової людини. Вона, мабуть, була саме за тим каменем.

Знову багаття

Прокинувшись о 4-й годині, я визирнув із намету й побачив, що дівчата розпалили багаття і, приготувавши чай для своєї хворої товаришки, пішли. Багаття погасло.

Через деякий час полум'я знову яскраво розгорілося і я помітив постать гоміноїда, який схилився над ним. Це, мабуть, він і розпалив багаття. Однак невдовзі швидко побіг звідти і заховався в кущах, а з намету знову вийшли дівчата.

Цей випадок остаточно пояснив, чому запалювалося багаття біля кухні, яке мені довелося залити водою. Можливо гоміноїдам подобається дивитися на полум'я, а може вони наслідують людину, розпалюючи вогнище і підкидаючи туди палички.

Пізнього прохолодного вечора я побачив світлячка, який якийсь дивно рухався в повітрі. Можливо, що бажаючи погратися з ним, гоміноїд поклав світлячка на долоню, а потім почав здійснювати нею різні рухи. Таким чином виникали вигадливі світлові малюнки різних геометричних фігур.

Вони то зникали то з'являлися знову. Уважно придивившись, я помітив у кущах темну пляму на місці передбачуваного місцезнаходження гоміноїда. Його руку не можна було роздивитися. Через деякий час світлячок і темна пляма зникли.

Моє повідомлення про гру гоміноїда з світлячком Ігор Францович сприйняв, як почуте не вперше:

— Подібні ігри я неодноразово бачив і сам як, до речі, й інші члени експедиції. Наприклад, у 1981 році Тетяна Неупокоева і Олег Рум'янцев чергували на своєму посту. Як тільки настали сутінки, вони почули підозрілий шум, а потім помітили, що в кущах хтось є. Згодом звідти вийшов гоміноїд. Вилізши на валун і сівши навпочіпки, він в свою чергу став дивитися на спостерігачів. Відстань між ними була майже 20 метрів.

До Тетяни і Олега підійшли ще двоє — Ніна Гриньова і Лев Гушарський. Вони почали вести спостереження разом. Тим часом у руці гоміноїда з'явилася якась куля, що світилася і мигтіла вогниками. Вона була схожа на ліхтар. Через декілька хвилин стало помітно, як по його руці повільно рухаються якісь цятки, що світяться. Стало зрозуміло: це світлячки!

Гоміноїд зібрав у долоню велику кількість світлячків і демонстрував людям це дивовижне явище природи, наче запрошуючи їх розділити його радість і захоплення красою гри світла й тіні.

Л. Гушарському захотілося підійти ближче і він рушив у напрямі до гоміноїда. Однак той спокійно зліз з каменя й розтанув у темряві ночі.

Тінь

Вечері ми з Ігорем Францовичем влаштувалися на нічліг раніше ніж звичайно. Мені треба було перезарядити касети і підготувати до роботи фотоапарат.

Я почав робити свої справи, а Ігор Францович дивився через відкриту запону намету. Несподівано на деревах, що оточували їдальню, з'явилася велика тінь. Вона повільно пройшла по кущах і зупинилася. Ігор Францо-

вич стежив як рухається тінь гоміноїда. У той же час я, лежачи у спальному мішку, перезаряджав касети.

Вставивши касету в фотоапарат, я підняв його над головою і збирався покласти у футляр. Раптом мені здалося, як щось незвичайне і темне метнулося до нього і зникло. Фотоапарат клацнув.

Сталося незвичайне явище! Фотоапарат спрацював у руках під впливом якоїсь невідомої сили. Однак відкинувши ці здогадки, я почав шукати у думці більш реальне пояснення того, що сталося. Вирішивши, що це Ігор Францович якось натиснув на кнопку, почав йому дорікати:

— Навіщо Ви зіпсували мені плівку?

Ігор Францович з подивом спокійно промовив:

— Про що Ви говорите? Адже я лежу в спальному мішку! Мої руки там, всередині! Як же я можу натиснути на кнопку фотоапарата?

Я й сам сумнівався у справедливості своїх звинувачень. Переконатися в істинності слів Ігоря Францовича було не важко: його руки знаходилися всередині спального мішка.

— Гляньте туди, там Гоша! — сказав тим часом Ігор Францович.

Я подивився і побачив тінь гоміноїда, збільшену у кілька разів. Через деякий час вона повільно рушила з місця, пройшлася верхівками дерев... і зникла! Ми ще довго дивилися на те місце, сподіваючись, що вона повернеться.

Вранці ми почали обговорювати випадок, що трапився з фотоапаратом.

Фотоклопоти

— Мабуть Ви спрямували об'єктив у сторону гоміноїда, — сказав Ігор Францович. — Він вирішив, що це для нього небезпечно і спрямував на фотоапарат свою енергетичну дію. Тому кнопка і спрацювала. Як відомо, такі дії на предмети називаються телекінезом. Аналогічні випадки бували і раніше.

Які ж причини того, що за роки діяльності експедиції «Гіссар» нікому не вдалося зробити жодного знімка гоміноїда?

Справа в тому, що снігова людина веде переважно нічний спосіб життя. Лише у виняткових випадках вона залишає свою схованку вдень. Разом з тим поки що не вдалося знайти місце її постійного проживання.

Гоміноїд з'являється, як правило, несподівано. Зустріч з ним вимірюється секундами. Треба бути надзвичайно вправним фотографом, щоб миттєво сфотографувати такий незвичайний об'єкт. Буває й так, що людина від страху кидається тікати.

Для фотографування вночі необхідно використовувати фотоспалах, а будь-які штучні джерела світла гоміноїд сприймає негативно. Людину з фотоапаратом він може сприйняти за мисливця, на очі якому вважає за краще не потрапляти. Можливо, що існують й інші причини, пояснити які ми поки що не можемо.

«Друзяка»

Наймолодшим учасником експедиції був чотирьохрічний хлопчик Максим. Одного разу його мама, Ніна Гриньова, прокинувшись вночі, побачила, що сина немає в наметі. Запона була повністю відкрита. Вона виглянула з намету і побачила Максима, який сидючи спав під його стінкою. Вона кинулася до нього, підхопила і поклала біля себе. Хлопчик продовжував спати... Згодом і Ніна заснула.

Вранці Максим повідомив, що до нього вночі приходив «друзяка». Ми почали розпитувати його про те, як же це трапилось.

Прокинувшись вночі, Максим почув, що біля намету хтось є. Він виліз із свого спальничка і відкрив запону. Перед наметом лежав великий темний камінь. Біля нього — іграшки Максима.

Раптом хлопчик побачив, що на камені сидить звір, схожий на ведмежа.

— «Друзяка» сидів на камені біля намету. Такий великий і чорний,— розповідав Максим.

«Друзяка» (так назвав Максим цю істоту) подивився на нього і зробив такий рух, наче запрошував погратися з ним. Потім він хотів наблизитися до хлопчика, але Максим злякався і став плакати. «Друзяка» почав бурмотіти і стрибати, а потім пішов.

Вранці на великому чорному камені, що лежав метрів за три від намету, в якому спали Максим і його мама, відчувався сильний специфічний запах гоміноїда. Грунт біля намету був кам'янистий і тому його слідів ми там не знайшли.

Борщовики

Якось ми з Ігорем Францовичем купалися в обладнаній нами купальні. В якийсь момент відчули, що гоміноїд спостерігає за нами. Ми це помічали і раніше, адже приходили

сюди купатися майже щодня. Два дні перед цим ми купальню не відвідували.

Идучи купатися, помітили, що два великих борщовики, які росли біля води поряд з нашою купальнею, чомусь зламані. Їх надломлені верхівки опускалися у воду купальні.

Можливо, це гоміноїд хотів показати нам, що слід продовжувати купатися у холодній воді?

Шкарпетки Ігор Францович знайшов біля намету мої загублені шкарпетки.

Одного разу я пішов на прогулянку, одягнувши ботинки. Через деякий час ногам стало жарко. Я зняв ботинки і шкарпетки та й ходив босоніж. Коли повернувся на стоянку, то побачив, що десь по дорозі загубив шкарпетки. А наступного дня вони знайшлися біля намету.

Напрошувалася здогадка, що їх приніс гоміноїд. Можливо знайшов шкарпетки у траві. А поклав їх саме на те місце, де я напередодні колов дрова.

Червоний прапор Хлопці закріпили червоний прапор на одному високому дереві, яке росло на території нашої стоянки.

Вночі я прокинувся, відчуваючи присутність гоміноїда. Виглянувши з намету, став шукати його очима. Оглянувши територію стоянки, спочатку нічого не побачив.

Придивившись більш уважно, помітив величезного гоміноїда метрів за 15 від себе. Він стояв там, де стовбур дерева роздвоювався. Це було не дуже високо над землею. У темряві він здавався великою темною плямою, що мала контури гоміноїда. Чому він стояв там?

Гоміноїд тримався однією рукою за стовбур дерева, а іншою щось робив у повітрі. Крізь пільму роздивитися все у деталях було важко. І тут я здогадався — його зацікавив прапор нашої експедиції.

Не відриваючи погляду дивився я на це видовище, забувши, згідно з домовленістю, розбудити Ігоря Францовича. Через деякий час мене охопила сонливість і я заснув.

Вранці Ігор Францович не повірив моему повідомленню. Мені стало дуже прикро і я став йому гаряче доводити свою «правду». Ми настільки захопилися обговоренням цієї події, що навіть забулися (на відміну від інших разів) відразу ж обстежити місцезнаходження гоміноїда. Може там і знайшлися б якісь сліди його перебування.

Фото 1. Гіпсовий зліпок відбитка ступні снігової людини.

* * *

Настав час збиратися в дорогу... Стоянка спустіла. Деякі члени експедиції раніше поїхали додому або пішли через перевали довшим, але цікавішим шляхом.

Звично згортаємо намети, збираємо речі. У глибині душі затаївся смуток. Шкода розлучатися із цими гостинними горами, з дикою природою і нашим Гошею.

За роки діяльності експедиції «Гіссар» зібрано чимало доказів існування снігової людини в горах Таджикистану. Багато хто бачив її. Більше як 100 разів зустрічалися з сніговою людиною під час переходів і нічних чергувань члени експедиції. Це зафіксовано у протоколах і щоденниках, які зберігає Ігор Францович Тацл — незмінний керівник експедиції. Вдалося зібрати речові докази: відбитки слідів ніг і пальців рук, зліпки зубів, зразки волосся і екскрементів снігової людини.

Незвичайні дії гоміноїда поки що не пояснюються сучасною наукою. Однак нині їх починають досліджувати і вивчати. Матеріали досліджень висвітлюються у пресі, демонструються по телебаченню.

Ми вважаємо, що слід прийняти закон, згідно з яким снігову людину заборонялося б убивати, ловити, завдавати їй будь-якої шкоди. Програма наших досліджень побудована так, щоб не виживати снігову людину з місць її перебування. Вивчення цієї загадкової істоти триватиме. Однак зусилля ентузіастів потребують допомоги науковців і спеціалістів, які змогли б поставити проблему пошуку реліктового гоміноїда на високий науковий рівень.

ЗМІСТ

Снігова людина... Хто ж вона?	3
Памірські перекази	10
Експедиція «Гіссар» триває	19